

تحلیلی بر وضعیت موجود بین ایران و آمریکا

در ادامه سلسله مباحث اناق فکر که هر سه‌شنبه با شرکت مدیران مراکز مطالعاتی و کارشناسان دفتر مطالعات برگزار می‌شود در تاریخ ۸۸/۲/۱ آقای دکتر موسوی، مدیر کل دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، در خصوص وضعیت موجود بین ایران و آمریکا سخنرانی نمودند که چکیده مطالب آن به قرار زیر است:

بلندمدت داشته باشیم و مجبور باشیم با تغییرات همراه شویم و طبق شرایط روز برنامه‌ریزی و عمل کنیم.

اخیراً کتابی توسط لزی گلب به نام Power Rules منتشر شده که در آن به تغییر در محیط بین‌المللی پرداخته شده است. از نظر نویسنده تحول اساسی در مفاهیم قدرت نرم، سخت و هوشمند پدید آمده است. نظام بین‌الملل تعریف جدیدی از قدرت دارد و اساساً شرایط محیط بین‌الملل به گونه‌ای است که بازیگران کوچک هم می‌توانند بازیگران بزرگ را تهدید نمایند. وی این نظر را که بازیگران بزرگ به دلیل داشتن قدرت سخت و نرم می‌توانند دیگران را تهدید نمایند، رد کرده و می‌گوید بازیگران غیردولتی هم می‌توانند تهدیدزا باشند. اخیراً برژینسکی مقاله‌ای در شماره اخیر مجله International Affairs تحت عنوان چالش‌های سیاست خارجی آمریکا در دوران جدید نوشته است. وی نیز تأکید دارد باید به محیط متحول شده توجه کرد نه به شرایط

وضعیت موجود میان ایران و آمریکا همچنین پیش‌بینی آینده این روابط از جمله موضوعاتی است که اخیراً بحث‌های زیادی درخصوص آن صورت گرفته است.

به طور کلی شرایط متفاوتی نسبت به گذشته به وجود آمده است. در تحلیل شرایط موجود نکته مهم و قابل تأملی به نام "تغییر" وجود دارد، اما در مورد چگونگی و چرایی تغییر بحث‌های مختلفی مطرح شده است. در یک جمع‌بندی کلی می‌توان صرف‌نظر از رویکردهای مختلف مطرح‌شده به سه رویکرد اصلی اشاره کرد:

۱. رویکرد نظری ۲. رویکرد رفتاری ۳. رویکرد ساختاری

۱. رویکرد نظری

عده‌ای بر این باورند که اساساً نظام بین‌الملل تغییر کرده است. تغییر موجود در امریکا ناشی از تغییر محیط بین‌المللی، نظام بین‌المللی و سطح کلان است که اجباراً تغییر را سبب شده است. به طور مثال دیوید میلیبند، وزیر خارجه انگلستان می‌گوید، نمی‌توانیم یک استراتژی

بازیگران. بنابراین در بحث تغییر رویکردی، فقط بحث مربوط به امریکا نیست. در حقیقت دوران استراتژی‌های بزرگ تمام و دوران سناریوها آغاز شده است. هم‌اکنون امکان تدوین یک استراتژی وجود ندارد، برژینسکی می‌گوید: باید ده‌ها سناریو تدوین کنیم و به اقتضای هر سناریو رفتارمان را تعریف نماییم. ماتریس این سناریوها رفتار ما را مشخص می‌نماید. در یک فضای داد و ستد سیاسی باید راهکارها را تدوین کرد.

در نتیجه، تغییرات مورد ادعای امریکا برآمده از شرایط موجود نظام بین‌الملل بوده و ارتباطی با نظر اواما و دیگران ندارد. در حقیقت تغییر در امریکا ناشی از تغییرات عمیق‌تری است که در کل نظام بین‌الملل رخ داده است.

۲. رویکرد رفتاری

رویکرد دیگری در کنار رویکرد نظری وجود دارد و آن رویکرد رفتاری است. تغییر رفتار امریکا ناشی از نیازهای جدید امریکاست. شرایط عراق، افغانستان، خاورمیانه، بحران مالی و مسأله انرژی پنج مسأله کلیدی برای امریکا است که نیازهای جدیدی را بر آن کشور تحمیل می‌کند، بنابراین امریکا مجبور است رفتار خود را تغییر دهد. برای یافتن دلایل اصلی تغییر رفتار امریکا باید این نیازها را در نظر گرفت، زیرا با شناخت صحیح آنها می‌توان در یک بحث داد و ستد به تحلیل ماقع پرداخت.

۳. رویکرد ساختاری

رویکرد سوم رویکرد ساختاری است. بحران مالی و شکست امریکا در پیشبرد اهدافش در عراق، افغانستان و خاورمیانه ساختارهای امریکا را به چالش کشیده است. امریکا در حال تحول ساختاری است. البته میزان تغییر جای بحث و تأمل دارد. نسلی که پیش از گورباچف سیاست شوروی را هدایت می‌کرد، کنار رفت و گورباچف

در جهت نوسازی این ساختارها روی کار آمد اما موفق نشد. اواما هم شخصیتی نظیر گورباچف است، وی در لایه خارجی ساختارهای امریکا قرار گرفته و نتوانسته به درون آنها نفوذ کند. به عنوان مثال اواما حتی نتوانست فرد موردنظر خود را در رأس جامعه اطلاعاتی امریکا قرار دهد، یک هفته پس از معرفی کاندیدای موردنظرش مجبور به تغییر وی شد. اواما هر چه بیشتر در پی تغییر ساختارها باشد، ساختارها بیشتر مقاومت خواهند کرد. بر این اساس تفاوت آشکاری میان اواما و ساختار اصلی امریکا وجود دارد، که اواما در لایه‌ای از آن در حال حرکت است. تغییرات موجود در امریکا در جهت مدیریت تغییرات در سطح برای جلوگیری از تحولات عمیق‌تر است.

در جمع‌بندی سه رویکرد باید به این نکته اشاره کنم که نمی‌توان گفت تغییری بوجود نیامده، به عبارتی با یک واقعیت به نام تغییر در سیاست امریکا مواجه هستیم اما فعلاً این تغییرات ۱. در شکل است نه در محتوا ۲. در گفتار است نه در رفتار ۳. در اعلام است نه در اعمال ۴. در سطح است نه در عمق.

شرایط موجود، امریکا را مجبور به تغییر کرده است، هم‌زمان ساختارها با بخشی از این تغییرات مخالفت می‌کنند، اما بالاخره امریکا مجبور به پیروی از ویژگی‌های رفتاری جدید است. ویژگی رفتاری جدید امریکا سه مشخصه دارد:

۱. پیچیدگی: تصمیمات و رفتارهای بوش بسیار روشن، ساده و شفاف بود. چه با احساس قدرت و چه با احساس وظیفه بحث خود را به صورت روشن مطرح می‌کرد، در حال حاضر در مطالب و اظهارنظرها نوعی پیچیدگی، درهم‌آمیختگی و ابهام وجود دارد.

۲. تصمیمات بوش انعطاف‌ناپذیر بود ولی تصمیمات دوران اوباما منعطف است.

۳. عملگرایی در دوران جدید وجود دارد اما سیاست‌های دوران بوش ایدئولوژیک بود.

بحث بعدی، در ارتباط با سیاست خارجی آمریکا و سیاست‌ها در قبال ایران است. به نظر می‌رسد تغییر در ارتباط با ایران هم همان ویژگی‌ها را دارد و بیشتر در گفتار است نه در رفتار. به‌رغم گفتار دوستانه‌ای که در پیام نوروزی اوباما مطرح شد اما تحریم‌ها دوباره تمدید شد. درخصوص فعالیت‌های هسته‌ای که موضوعی کلیدی و راهبردی برای جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود، تغییر رفتاری محسوس از طرف آمریکا بوجود نیامده است. اوباما در سخنرانی خود در استراسبورگ و پراگ برنامه هسته‌ای ایران را با برنامه هسته‌ای کره شمالی در یک ردیف قرار داده و از هر دو کشور خواست برنامه‌های هسته‌ای خود را کنار بگذارند. این در حالی است که کره شمالی رسماً اعلام کرده که اهداف نظامی را دنبال می‌کند. در مورد ایران، آژانس بین‌المللی انرژی هسته‌ای، صراحتاً اعلام کرده تاکنون هیچ‌گونه انحرافی در برنامه‌های هسته‌ای ایران وجود ندارد. البته آژانس ادعا می‌کند که هنوز نمی‌تواند تشخیص دهد که آیا ایران برنامه دیگری دارد یا خیر، ضمن آنکه در پیام نوروزی اوباما موضوع حمایت از تروریسم مجدداً مطرح شده بود. عوامل فوق‌نشانه‌های سیاسی‌بودن مسأله است. نشانه‌های عملیاتی نیز آرایش نیروهای نظامی آمریکا در منطقه است که همچنان تهاجمی است. تعداد نیروهای نظامی کاهش نیافته و اگر تعداد کمی از نیروها از عراق خارج شده‌اند در افغانستان به کار گرفته شده‌اند. مانورهای نظامی آمریکا همچنان با هدف‌گیری خاص همراه است. در مانور مشترکی که اخیراً توسط امارات، فرانسه،

انگلستان، عربستان و آمریکا برگزار شد، دشمن فرضی جمهوری اسلامی ایران بوده است. مجموعه مطالعات نشان می‌دهد که رفتار آمریکا عملاً تغییر نکرده است. در پیام نوروزی مقام معظم رهبری هم اشاره شد که آمریکائی‌ها فقط حرف می‌زنند ولی روشن است که رفتارها تفاوتی نکرده است. همچنان فشارهای سیاسی بر کسانی که می‌خواهند با ما رابطه برقرار کنند ادامه دارد. با اینکه تعویق در نشست ۵+۱ یک علامت سیاسی است اما همچنان آمریکایی‌ها مانع گسترش روابط ایران و کشورهای ۵+۱ هستند. نکته دیگر این است که هدف‌گیری این تغییر چیست؟ مجموعه‌ای که در آمریکا در رأس کار هستند، بر این نکته واقفند که وقتی پیامی بدهند در سطوح بالا اتفاقی روی نمی‌دهد. در حقیقت هدف‌گیری این تغییر سطوح میانی مدیریتی نظام است.

نکته قابل توجه این است که سعی می‌شود با سطوح میانی و کارشناسی ارتباط برقرار شود و این پیام به بدنه منتقل شود. برای پاسخگوئی به این تلاش‌ها ابتدا باید نوع رفتار آمریکا با ایران را مدل‌سازی کنیم. مدلی که من پیشنهاد می‌کنم این است که ما در حال حاضر با آمریکا شرایط Play off داریم. هدف‌گیری آمریکا در رابطه با ایران یارگیری است. با توجه به پیچیدگی، انعطاف‌پذیری و شرایط عینی می‌توان گفت در شرایط کنونی آمریکا با مدیریت صحنه، تلاش دارد جبهه و یاران خود را گسترش دهد، درواقع به دنبال اجماع‌سازی است. این مسأله برای ما هم مهم است و لذا برای هر دو طرف فضای مناسبی برای یارگیری پدید آمده است. موقعیت پیش‌آمده، در کوتاه مدت برای ما فرصت و در بلندمدت تهدید است. اگر از فرصت بوجود آمده استفاده کنیم به نفعمان خواهد بود و در صورت عدم استفاده، با یارگیری که آمریکا می‌کند، به تهدید مبدل خواهد شد. با این

شرایط راهبرد و راهکارها چگونه باید باشد؟ راهبرد اصلی باید بهره‌گیری از فرصت کوتاه مدت برای رفع تهدید بلندمدت باشد. ما در کشورهای عربی منطقه با مشکل مواجه هستیم و باید این مشکل را حل کنیم، اعراب در مورد ازسرگیری روابط ایران و آمریکا احساس خطر کرده و دچار توهم شده‌اند. روس‌ها هم در حال حاضر دچار ابهام هستند به عبارتی این سؤال برایشان مطرح است که در صورت گرایش ایران به آمریکا چه اتفاقی خواهد افتاد؟ روس‌ها برای هر موقعیت، روشی دارند، لذا باید مسأله

روشن شود تا کسانی که با ما همکاری می‌کنند از بلاتکلیفی بیرون بیایند. اکنون فرصت مغتنمی فراهم شده تا در ارتباط با همسایگان خود دیپلماسی روشنی را طراحی و اجرا کنیم. البته با توجه به فضای انتخاباتی حرکت ما کند است، دستگاه سیاست خارجی باید فارغ از مسائل داخلی از این فرصت پیش آمده به نحو احسن بهره‌برداری نماید.

فریدون پیرلورن
مرکز ارتباطات